

Bírók és bíróságok a polgári korszakban

Bódiné Dr. Beliznai Kinga
egyetemi docens

„A meztelenül táncoló járásbíró fegyelmi büntetésből áthelyezték” *Az Est*, 1930. november 8.

Balog Károly szolnoki járásbíró (1930)

- „Nem illő, túl hangos éjszakai életmódot folytatott”
- „Az illető nővel a törvényszéki épületben lévő lakásán számos esetben táncolt, teljesen ruhátlanul dévajkodott”
- „Az állása iránt tartozó tiszteletre és bizalomra méltatlanná vált”
- Feddés, áthelyezés

„A bírói függetlenség a kórházban”

Népszava, 1908. július 26.

- Csanády Ákos egri törvényszéki bíró (1908)
 - „A bírói állással össze nem férő módon igyekezett pénzt szerezni”
 - „Felmentésében én is közreműködtem!”
 - Fegyelmi eljárás ➤ „Ilyen emberrel nem ülünk egy tanácsban!”
 - Nyugalomba vonult (1908. november)

A jó igazságszolgáltatás legfőbb feltétele
a bírói függetlenség és a bírói felelősség.

„Csak a valóban művelt
s hivatásával ellenkező teendőkkel meg nem terhelt,
e mellett pedig állásához méltóan javadalmazott bíró lehet
minden tekintetben független és megbízható
s csupán az ily bíró elég erős arra,
hogy a reá háruló és hárítható felelősség terhét viselhesse.”

Bírósági szervezet

Dualizmus kora	Ma
Királyi Kúria Semmítőszék / Legfőbb Ítélszék	Kúria
Királyi ítéltáblák Budapest, Debrecen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Szeged, Temesvár	Ítéltáblák Főváros, Debrecen, Győr, Pécs, Szeged
Királyi törvényszékek	Törvényszékek
Királyi járásbíróóságok	Járásbíróóságok
Speciális hatáskörű (különös) bíróóságok	Közigazgatási és munkaügyi bíróóságok

A bírói függetlenség

„A jó, gyors és részrehajlatlan igazságszolgáltatás a rendezett államélet első kellékei közé tartozik. Ennélfogva szükséges, hogy egyrészt az, akire a nagyhorderejű bírói hatalom gyakorlása bízva van, mind egyesek, mind a közhatalom irányában a függetlenség minden biztosítékaival elláttassék; másrészt viszont mindenki biztosítva legyen a bírói hatalom túlterjeszkedése ellen.”

(Ferenc József trónbeszéde, 1869)

A bírói függetlenség

- 1869. évi IV. tc.
a bírói hatalom gyakorlásáról
 - „Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülöníttetik.
 - Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.”

A bírói függetlenség garanciái

- Jogszabályokhoz való kötöttség
 - „A bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.”
 - A bíró feladata a konkrét eset elbírálása ➤ a tételes jogszabály alkalmazása
➤ bírói mérlegelés
 - Utasításadási jog megszűnése
 - Igazságügy-miniszter / felsőbíróság ➤ felügyeleti (ügyviteli, adminisztratív ellenőrzési) jog
 - A bíró „a rendesen kihirdetett törvények érvényét kétségbe nem veheti, de a rendeletek törvényessége felett egyes jogesetekben a bíró ítélt”. ➤ normakontroll

A bírói függetlenség garanciái

- „[...] bíróságokat megszüntetni, vagy [...] felállítani, s a bíróságoknak a törvényben megállapított illetőségén vagy kerületén, úgyszintén a bírák számán a törvényhozás útján kívül változtatni nem szabad.”
- „Az ítélő bírákat, az igazságügyminister ellenjegyzése mellett, a király nevezi ki.”
 - Választás – kinevezés
 - „A bírák választási rendszere elejtessék, hogy se rokon-, se ellenszenv, se hála, se gyűlölet egyik vagy másik párt irányában, mely a bíró mellett vagy ellene küzdött, ne ingassa meg a bíró kezeiben azon mérleget, melynek döntő irányt csak a törvény és igazság adhat.” (Horvát Boldizsár)

A bírói függetlenség garanciái

- A törvényesen kinevezett bíró, a törvényben meghatározott eseteken és módon kívül hivatalából el nem mozdítható.”
(▶ elmozdíthatatlanság)
- „A bírót a törvényben meghatározott eseteken kívül csak saját akaratával lehet székhelyéről más bírósághoz vagy más hivatalba áttenni vagy előléptetni.” (▶ áthelyezhetetlenség)
- „A bíró, miután 70-ik évét betöltötte, nyugalomba lép [...]”

A bírói függetlenség garanciái

- „Minden bíró az állampénztárból húzza fizetését, és a törvényben meghatározott illetékek és díjakon kívül ingyen tartozik a feleknek igazságot szolgáltatni.
- [...] a kinevezett bírónak megállapított fizetése le nem szállítható.”

„A bíró, mikor a bírói pályára lép, mintegy szegénységi fogadalmat tesz. Ő nyomasztó gondok, súlyos munkateher mellett működik, midőn hivatását betölti; az alaptörvény kizárja őt minden mellékkeresetből. A törvény még azt sem engedi meg, hogy végrendelet útján valami életjáradékhoz jusson.”

(Szabó Miklós, 1891)

A bírói függetlenség garanciái

- Az összeférhetetlenség szabályozása
 - Politikai összeférhetetlenség
 - Társadalmi összeférhetetlenség
 - Ügy-összeférhetetlenség

„[...] a bíróban a jogi képesítés mellett hiánytalanul meglegyenek a bírói tiszt gyakorlásához megkívánt emberi tulajdonságok is. Jó bíró csak sokat tapasztalt, bölcs észjárású, embertársai sorsát szíven viselő, derült kedélyű, becsületes, erkölcsös, jó ember lehet. A jogi tudás magasabb mértéke nem pótolja a bíróban nélkülözhetetlen emberi jellemvonások egyikének vagy másikának a hiányát.”

(Juhász Andor, 1931)

A bírói felelősség

- A törvénykezéssel megbízott tisztviselők ➤ a közigazgatási tisztviselők felelősségére vonatkozó általános szabályok (XIX. század közepéig)
- Tiltó és fenyegető szabályok (XI. századtól)
- 1869. évi IV. tc. 24. § ➤ a bírói felelősség szabályai külön törvényben ➤ 1871. évi VIII. tc.

A bírói felelősség tartalma

- A bírók és a bírósági hivatalnokok felelősséggel tartoznak
 - Felügyeleti úton érvényesített felelősség
 - Hivatali kötelességük szándékos vagy vétkes gondatlanságból elkövetett megszegéséért ➤ bünvádi vagy fegyelmi felelősség
 - Azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak ➤ vagyoni felelősség
- A bírói felelősség fogalomköre
 - Általános körülírás
 - Legfőbb irányelvek és cselekmények (1869)

Felügyeleti úton érvényesített felelősség

- A felügyeleti jog gyakorlója ► az igazságügy-miniszter
 - Órkodik bíróságok pontos és szabályszerű ügykezelése fölött
 - Gondoskodik a tapasztalt hiányok orvoslásáról
 - Elrendeli az igazságügy általános érdekében vagy egyes panaszok esetében a szükséges adatok felterjesztését
 - Intézkedik visszaélések megvizsgálása és megtorlása iránt

Bűnvádi felelősség

- Hivatali büntett ➤
ha a bíró hivatali kötelességét „cselekvőleg vagy mulasztólag” azért sértette meg, hogy magának vagy másoknak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy valakinek jogtalan kárt okozzon
- Hivatali titok közlése, megvesztegettetés, zsarolás, erőszak, hamisítás, sikkasztás
- Bűnvádi eljárás
- Szankciója ➤ a büntetésen felül ➤ hivatal, cím, fizetés, nyugdíj, egyéb javadalom iránti igény elvesztése

Fegyelmi felelősség

- Fegyelmi vétséget követett el az a bíró, aki
 - Hivatali kötelességét vétkesen, de „nem azon bűnös célból” szegte meg, hogy magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen vagy valakinek jogtalan kárt okozzon
 - Botrányos magaviselete miatt „tiszteletre s bizalomra méltatlanná” vált
- Fegyelmi eljárás
- Szankciója ➤ rosszallás, feddés, pénzbírság vagy hivatalvesztés

A fegyelmi bíróság

- Minden bíró felett a nála egy fokkal magasabb bíróság ítélt
 - Királyi törvényszékek bírósági hivatalnokai, szakértői ► **elsőfokú királyi törvényszék**
 - Elsőfokú bíróságok alelnökei, ítéldbírái, ügyészei és alügyészei, segéd- és kezelőszemélyzet ► **királyi ítélőtábla**
 - Elsőfokú királyi törvényszékek elnökei, királyi ítélőtáblai bírók, ügyészek, a Kúria segéd- és kezelőszemélyzete ► **legfőbb ítélőszék**

A fegyelmi bíróság

- Királyi táblák elnökei és alelnökei, Kúria elnökei és alelnökei, bírái, koronaügyész ► **legfőbb fegyelmi bíróság** ► fele részben a Kúria, fele részben a felsőház tagjaiból választott külön bíróság

„[...] számtalanszor be fog állani azon eset, hogy midőn e bíróságnak össze kellene jönni, a bíróság tagjainak egy részét Európa szerte fekvő fürdőiből kellene hazatelegrafirozni” (Tisza Kálmán)

- Alakítása sorshúzással

„Csekélyebb rendetlenségek”

- Megintés
 - Az elnök – írásban – meginthette a törvényszéknél vagy annak területén alkalmazott bírókat és bírósági hivatalnokokat

A Kúria visszaállítása

- „Az igazságügyi tárgyak és az igazságszolgáltatásra nézve Magyarországon elhatároztam a királyi Curiát az országbíró elnöklete alatt Pesten ismét helyreállítani.”
(Ferenc József legfelsőbb kézírata, 1860)
- Országbírói Értekezlet (1861) ► Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (1868-ig) ► a törvénykezés ideiglenes megszervezése
- A Kúria ünnepélyes megnyitása (1861. április 3.)

A bírósági rendszer átalakítása

- „A legfőbb bírói hatóságot [...] magyar királyi curia név alatt a legfőbb törvényszék gyakorolja Pesten.”
(1868. évi LIV. tc.)

Bíróságok 1868

- Bíróságok (osztrák mintára)
 - Általános hatáskörű bíróságok
 - Városi (kerületi) bíró, szolgabíró
 - Városi törvényszék
 - Megyei törvényszék
 - Ítéltábla
 - Kúria
 - Speciális hatáskörű bíróságok
 - Vásárbíróság
 - Váltó- és kereskedelmi törvényszék
 - Bányabíróság
 - Egyházi bíróság
(házassági köteléki perekben)

Kúria

- Semmítőszéki Osztály (11 tag)
 - Egy szakosztály (két tanács)
- Legfőbb Ítéltőszéki Osztály (7 tag)
 - Polgári szakosztály (két tanács)
 - Urbéri szakosztály
 - Váltó- és kereskedelmi szakosztály
 - Csőd- és bányászati szakosztály
 - Büntető szakosztály
- A Kúria két osztályának egyesítése (1882)
- 65 rendes bíró
- Számfeletti bírók
- Kisegítő bírók
- Fegyelmi tanácsok
- A választói jogosultság felett bíráskodó tanács

Kúria

- Jogegységi tanácsok (1912)
 - Az igazságszolgáltatás egyöntetűségének megóvása
 - Közszolgálati; telekkönyvi, úrbéri és birtokrendezési; váltó-, kereskedelmi és csőd-; büntető ügyek
 - Állásfoglalás a vitás elvi kérdésekben ► jogegységi határozat

Királyi ítélőtáblák

- Ítélőtáblák decentralizációja (1890)
- Pest és Marosvásárhely ► 11 ítélőtábla
- Polgári szakosztály
- Büntető szakosztály
- Három- vagy öttagú tanácsban

Királyi törvényszékek

- Általános hatáskörű, elsőfokú ügydöntő fórum (1871)
- Polgári ügyekben
 - Egyes vagy hármass tanács
- Büntető ügyekben
 - Vizsgálóbíró (egyesbíró) - vádtanács - esküdtbíróság együttes ítélezése
 - Esküdtbíróság (1897-től)
 - Bírói tanács (elnök és két bíró) ► büntetés kiszabása
 - Esküdtszék (12 esküdt) ► tények megállapítása, bűnösség kérdése, minősítés

Királyi járásbíróságok

- 360 járásbíróság (1871)
- Kisebb vagyoni értékű polgári perek
- Csekélyebb súlyú büntető ügyek
- Telekkönyvek vezetése
- Jársbíró mint egyesbíró

Speciális hatáskörű (különös) bíróságok

- Közigazgatási Bíróság (1896–1949)
- Hatásköri Bíróság (1907–1949)
- Főudvarnagyi Bíróság (1909–1946)
- Tőzsdebíróság (1865–1948)
- Szabadalmi hatóságok bíráskodása
 - Szabadalmi hivatal (1895)
 - Bejelentési osztály / bírói osztály
 - Szabadalmi tanács
 - Szabadalmi Bíróság (1920–1949)

Speciális hatáskörű (különös) bíróságok

- Egyházi bíróságok
 - Csak a házasság érvényességével kapcsolatos, illetve köteléki perek (1869-től)
 - Csak az egyházak belső autonómiájába tartozó kérdések és saját fegyelmi ügyek (1894-től)
- Választottbíróság
 - A kereskedelmi és iparkamarák mellett (1923)
 - Állandó Választottbíróság a MKIK mellett (1948-tól)